

Öelkers: Reformpedagógia kérdései

május 3, 2013

Jürgen Öelkers: A reformpedagógia kérdései Summerhill példáján

A szerző, (aki a zürich-i egyetem pedagógia professzora) 2010 Október 6.-án a Zug-i/Svájc/ Pedagógia Főiskolán elhangzott előadása

eredeti:

A mai média több szempontból is káresetként tekint a nevelésre. Számos cikk, kommentár, interjúkban elhangzott vélemény kiindulópontja a nevelés fenyegetett volta, melynek okát vagy abban vélik felfedezni, hogy a szülők nem vállalják fel a felelősséget, vagy abban, hogy a gyerekek és a fiatalok nem tartják magukat ahhoz, amit a szüleik és tanáraik számukra előírnak, tőlük megkövetelnek. Ezért feltűnően könnyű egy olyan nagyméretű krízisről beszélni, ami csak egy legalább ugyanilyen mértékű fordulattal győzhető le. Az okokat és következményeket a következőképpen határozzák meg:

- A krízisért a nevelés azon téves nézete a felelős, mely „antiautoriterként” értelmezendő, s mely partneri viszonyt feltételez gyermek és szülő között, túlterhelve ezzel mindkét felet.
- Ennek a téves nevelési elvnek a hordozója – régen és manapság még mindig – a hatvannyolcasok generációja.

- a nem akarjuk, hogy a gyermekeinkből kis zsarnokok legyenek, akkor visszatérésünk a fegyelemhez elkerülhetetlen.

Ezzel az utolsó mondattal összefoglaltam annak a két bestsellernek a címét és üzenetét, mely német nyelvterületen igen széles olvasóközönségre talált. Egyikük címe így hangzik: *A fegyelem dicsérete* (Lob der Disziplin, Bueb 2006), míg a másiké: *„Miért válnak gyermekeink zsarnokokká?”* (Warum unsere Kinder Tyrannen werden?, Winterhoff 2008). Mindkettőből több mint példány kelt el, ami pedagógiai szakkönyvhöz képest szinte elképzelhetetlenül nagy szám. Amit mindkét könyv hirdet: a helyzet fölöttébb súlyos, s feltételezhető, hogy a nevelés utóbbi harminc esztendeje –társadalmi szinten- merő tévútként fogható fel.

Az „anti-autoriter” nevelést egyetlen névvel hozzák összefüggésbe, Alexander Sutherland Neillével, vagy még rövidebben, egyszerűen „Summerhill”-lel. Ha manapság bármelyikre felhívják a figyelmet, akkor az vitázó vagy elégikus nézőpontból történik, de nem korrektül, nem a Neillt Summerhillel összekapcsoló történet ismeretében. Ez a történet bevezet minket a német nyelvterületen reformpedagógiának nevezett, míg Angliában –sokkal találóbban- radikális pedagógiának hívott jelenségkörbe. A „hatvannyolcasok” fenoménja visszavezethető az első világháború előtti időszakra, ugyanakkor közvetlenül érinti a jelent. A summerhilli iskola mind a mai napig létezik, s két fő alapelve – a szabadság és az önszerveződés – még mindig (vagy már megint) viták tárgyát képezi. Ez egy olyan ok, amiért érdemes a történelmét felidézni.

A történetnek előzményei vannak. Az első angliai reformpedagógiai szövetséggel kezdem, mely a „Teozófiai Testvériség a Nevelésben” nevet kapta, és 1915-ben alapították

Londonban. A tagjai iskolaigazgatók, tanárok, akadémikusok, akik valamennyien a Teozófiai Társasághoz tartoztak, vagy közel álltak ahhoz.

- A „teozófia” szó a görögből származik, jelentése: isteni bölcsesség.
- Ezalatt nem a kereszténység személyként elképzelt Istenét, s annak bölcsességét értették,
- hanem a valódi „istenit”, mely az egyes vallásoktól független.

Ezen a bázison tűzte ki célul a Teozófiai Társaság egy egyetemes testvériség létrejöttét, mely cél a távolkeleti spirituális tanításokkal és – különösen Angliában – a szabadgondolkodó hagyományokkal fonódott össze. Az univerzális természetűre, mint az emberiség tanítómesterére tekintettek, egy személyes isten létét elutasították. A teozófia vallási dogmákat sem ismert el.

A Teozófiai Társaságot 1875-ben alapították New Yorkban, mintegy válaszként, ellen-mozgalomként az evolúciós teória materializmusára és szellemellenességére. Az alapítókhoz tartozott az orosz médium, Helena Blavatsky, az amerikai bíró, Henry Steel Olcott, valamint az ír ezoterikus, William Quan Judge. 1882-től a társaság székhelyét az indiai Madrasba helyezték át. A 19. század végén a társaság sok intellektuell számára vált vonzóvá, mivel egy olyasfajta spiritualitást ígért, mely nem feltételezett sem felekezetet, sem egyházat. A tanítás maga ezoterikus, a belső megvilágosodást tűzi ki célul. Legnagyobb szekciója az amerikai volt, 1920-ban 7000 tagot számlált.

Pedagógiai doktrínákat a Teozófiai Társaság egy londoni, politikai témákkal foglalkozó író, Annie Besant keze alatt dolgozott ki, aki 1889-es belépését követően gyorsan vezető alakjává vált a mozgalomnak, majd 1907-től a szervezet

elnökeként tevékenykedett. A londoni csoport egy másik tagja volt az egykori iskolaigazgató, Edmond Holmes, aki 1911-ben tett közzé egy radikális iskolakritikát. Vitairata (*Ami van és ami lehetne*) egy messzemenő iskolareform programját is tartalmazta. Holmes tézise, miszerint az iskola pusztán szervezeti felépítésével is elnyomja a gyerekek spirituális erőit, egybecsengett a teozófusok egyetemes testvériség ideáljával, melynek –felfogásuk szerint – éppen a gyermekeket is magában kell foglalnia.

A Teozófiai Testvériség első konferenciájára 1914-ben került sor. Ezt a konferenciát a Montessori pedagógia elméletének és gyakorlatának szentelték, s mint „Új ideálok a nevelésben” került meghirdetésre. Maria Montessori 1913-ban látogatott az Egyesült Államokba, miután első könyve (*A tudományos pedagógia módszerének alkalmazása a kisgyermek nevelésében, a Gyermekek Háza példája alapján*) már egy évvel azelőtt megjelent New Yorkban.

- Ezzel a könyvével, ami eredetileg olasz nyelven már 1909-ben napvilágot látott, elérte az angolszász világba való áttörést.
- Maria Montessori 1914-ben, 44 évesen, egycsapásra híressé vált a maga tanulási módszerével, amit 1907-től kezdődően Rómában már a gyakorlatban is kipróbált.
- A gyakorlat színhelye –a Casa dei bambini (Gyermekek Háza) , San Lorenzo városrészben – 1907. január 6.-án nyitotta meg kapuit.

A Teozófiai Testvériség konferenciájának egyéb következményei is voltak, nem csupán annyi, hogy Maria Montessori hírnevéről gondoskodott. 1915-ben, a London melletti Letchworthben alapították meg a Garden City (Kertváros) Teozófiai Iskolát. Letchworthban működött az angol „életreform”-mozgalom modellközössége, melyet 1903-ban hoztak létre, főként kvékerek és teozófusok támogatásával. Ezt további teozófiai iskolák

alapítása követte, elsősorban az egykori iskolafelügyelő, Beatrice Ensor szervező munkájának köszönhetően. Ezeket az iskolaalapításokat a háború nem igazán befolyásolta. Ensor gondoskodott a nemzetközi kapcsolatokról is, s ugyancsak ő volt az Új Nevelés Szövetség 1921-es alapításának fő hajtómotorja.

1921. július 30. és augusztus 12. között került megrendezésre az Új Korszak Nemzetközi Nevelési Konferencia, Calais-ben. A téma, a teozófiai tanoknak megfelelően: a gyermek kreatív önkifejezése. Több száz résztvevő érkezett, tizennégy különböző országból. Előadást tartott többek között James Young, egyik tanítványa a tudattalan problematikájáról; Robert Nussbaum, a svájci École Foyer des Pléaides igazgatója a gyermeki kreatív önkifejezés kérdéseiről; az angol Claude A. Claremont a Montessori módszerről; valamint Adolphe Ferriere Genfben, és Ovide Decroly Brüsszelből az „új nevelés” alapelveiről. Alexander Neill egy nagyon provokatív előadásban nem kevesebbel állt elő, mint a nevelési tekintély megsemmisítésének követelése.

A konferencián határozták el az „Új Nevelés Szövetség” megalapítását, mely az első és legbefolyásosabb nemzetközi reformpedagógiai szervezet volt, s melyben kezdetben egyértelműen a teozófusok és a kvékerek domináltak. Támogatók és mecénások gondoskodtak a vállalkozás finanszírozásáról. A szövetség eredeti formájában 1939-ig létezett, és kétévenként más és más országban rendezte meg konferenciáját. Három különböző újságot tartott fenn, három különböző nyelven: The New Era (angolul), Pour l'ère nouvelle (franciául), Das werdende Zeitalter (németül). Az angol kiadás Londonban jelent meg, míg a francia Genfben, a német pedig Berlinben. Az újságok megrendelői automatikusan a Szövetség tagjává váltak, mégpedig nemzeti szekció szerint. Hasonlóképpen szerveződött a Teozófiai Társaság is.

Egy nő volt tehát a meghatározó szereplő: Ensor egy radikális, tisztán spirituális gyermekközpontúságot képviselt, amit az

'egész'-ség pszichológiájaként (Psychologie der Ganzheit/ psychology of wholeness) hirdetett meg.

„A gyermekpszichológiának a gyermek, és nem a felnőtt álláspontjából kell megfogalmazódnia, de mindkettőnek az 'egész'-ség alapelveire kell épülnie. A tudatos és a tudattalan egészére, valamint annak meglátására, hogy a személyiség valóságához illeszkedését a tudattalanban gyökerező gátlások és torlaszok is befolyásolják.”(Ensor)

Mindezt átelve az iskola szerveződésére, egy teljesen új és nyitott curriculum jött létre, amelyik a régi iskolai tantervet elvetette és a tapasztalat-orientált tanulásra cserélte azt le. A gyermek minden tapasztalatát átfogóan kell érteni, mint az organizmus spontán válaszát egy károsító iskolaszervezet nélküli szituációra. Az „új nevelés” az alábbi módszereken keresztül realizálódott: a célorientált aktivitás metódusa, az egyénre szabott nevelés új technikái, az iskola kísérletként való felfogása és a projekttanítás.

A reform univerzális igényekkel lépett fel. Az „új nevelés” minden tapasztalata arra mutat -írta Beatrice Ensor 1929 októberében -, hogy alapelvei minden iskolában sikerrel megvalósíthatóak, függetlenül a nemzeti kultúrától és az iskolázás történelmi formáitól. A program gyakorlatba való átültetése során a Teozófiai Testvériség nem csupán arról gondoskodott, hogy a messzemenően individuális nevelés új iskolájához megfelelő szervezet jöjjön létre, hanem egyben azt is sikerült elérnie, hogy a nevelési kérdések fő témakörei egy radikális, spirituálisan megalapozott gyermekközpontúság irányába tolódjanak el. Kihangsúlyozódott a gyermek alkotóereje, amelyet szintén magától értetődőként kellett felfogni.

Az első világháborút követően a mélypszichológia (pszichoanalízis) térnyerése felerősítette a gyermekközpontúságot. Immár az intuitív és tudattalan tanulás is figyelmet kapott, nem csupán az öntevékenység és a

projektoktatás. A gyerekek szociális és intellektuális fejlődésének lehetőleg a hagyományos iskolai szerveződés nélkül kell végbemennie, pusztán a környezettel való interakció és az így megszerzett tapasztalatok függvényében. Ezt fejtegette a harmincas évek elején Susan Isaacs, a cambridgei Malting House School vezetője. Iskolája kizárólag a gyermeki kíváncsiságra alapozott; nem létezett rögzített tanterv, nem voltak osztályok, sem elsajátítandó „szellemi javak”. Helyette bevezette a felfedező tanulást, valamint a szabad diskurzusokat. Mindezt a büntetés és hierarchia elkerülésével. „ A gyermekek és tanárok társak voltak a kutatásban.”

Ilyen típusú iskolamodellek létrejöttek akadémikus és városi milióben is, gyakran mecénások közreműködésével, szabadelvű nevelésre berendezkedve. Ezek a próbálkozások Angliában nagy nyilvános figyelmet kaptak, miközben különösen a pszichoanalízisre való hivatkozásaik gondoskodtak a botránytémákról.

- Freud teóriája a szexuális fejlődésről a környezet elnyomásmentes bánásmódját javasolja a gyerekekkel szemben.
- A nevelésnek bíznia kell abban, hogy a szociális szabályok a gyermekcsoport szabadon szerzett tapasztalatai alapján maguktól létrejönnek, s nem feltételeznek követendő mintát vagy felügyeletet.
- z autoritás a „felettes-én” megnyilvánulása és így – ellentétesen Freud tanításával- a természetes fejlődés akadály.

Ezen elvek alapján szerveződött iskola volt A.S. Neill summerhilli internátusa, ami a mai napig létezik, túlélvén ezzel a két világháború közötti időszak számos más iskolaalapítását. Német nyelvterületen ez az iskola és pedagógiája az „antiautoriter”jelszó alatt vált ismertté,

mindazonáltal csak a ázad hatvanas éveiben és tekintet nélkül a történetre, mely Neillt Summerhillel összekapcsolta. **Neill pedagógiája a nevelésben megjelenő demokráciáról és szabadságról szól, a pedagógiai autoritás szétrombolásánál nem állapodik meg. Nem egyszerűen ellene volt a hatalmon alapuló tekintélynek, ő valami újat akart létrehozni.**

Summerhill alapeleveit Neill egy 1928-ban megjelenő tanulmányában fektette le. Az iskolája akkor már 7 éves volt (vagy csak 4, amennyiben az alapítási dátumig megyünk vissza). Summerhill fő irányelve egy olyan nevelést tár elénk, mely az önkormányzaton alapult és mesterséges felügyelet nélkül is működni kellett. Az alapelv publicisztikailag jól előkészített volt. Neill nem az első és nem is az egyetlen, aki ezt az elvet képviselte. Normann Mac Munn, tanár és a pedagógia területén publikáló író, már az első világháború előtt alkotta meg a „fegyelem a felszabadításon keresztül” (discipline through emancipation) paradox formulát, mely azt hivatott kifejezni, hogy a gyerekek képesek magukat szabályozni, ha megadjuk nekik ehhez a szabadságot, és nincsenek mesterséges fegyelemre kényszerítve. Neill pontosan ebből indult ki:

„Újra és újra ugyanazt látom. A szabályokat, amik a gyermekeket szolgálják, mások határozzák meg. De a gyerekeknek teljesen szabadnak kell érezniük magukat. Nem kéne a tanárok iránti tiszteletből elrejtteni a félelmeiket, mint ahogy tanáraiknak nem kéne őket még csak gyengéden terelgetni sem.”(Neill,1928)

Neill skót volt. Skóciában az iskolamestereket ('tanító' értelemben-a ford.) hagyományosan „dominie”-nek hívják, nos így nevezte magát Neill is első könyveiben. 1921-ben jelent meg a Dominie-sorozat harmadik könyveként az „*Egy iskolamester kétségek között*” (*A Dominie in Doubt*). Itt fejtette ki legvégső érvét a nevelés autoriter formáival szemben:

„Hogyan kísérelhetném meg tanítani a gyerekeket, ha az élet

alapvető megoldása visszautasít engem? Csak támogatást tudok adni nekik és szabadságot a kiteljesedéshez. Mivel nem tudom, menni akarnak-e vagy sem, ezért sem kéne megpróbálnom irányítani a lépéseiket. Ez a végső érvem az autoritás megszüntetésére.”(Neill,1928)

Hogy a „végső” megoldás hiányzik, azt jól mutatja egy közvetlen reagálása a teozófusokkal szerzett tapasztalataira. Neill 1918 után két évig a King Alfred School tanára volt Londonban, ezenfelül az Új Korszak (The New Era) c. lap szerkesztője, így ezen időszak alatt élénk kapcsolatot tartott fenn a londoni teozófiai reformpedagógusok csoportjával. De még ezek a spirituális ihletettséggű tanárok sem tudták megválaszolni a döntő kérdést:

„Mire törekszik a nevelés? Én nem tudom megmondani, mert az élet maga a nevelés, s hogy mi az élet célja...?”(Neill, 1921)

Egy ilyen végső cél nélkül hiányzik a nevelési tekintély létjogosultságához az utolsó indoklás;egy ilyen transzcendencia hiányában csak az Élet marad maga, ami mintha elvesztené pedagógiai komolyságát. Biztos vagyok benne, írja Neill 1921-ben, hogy nincs az a hagyományos iskolát vezető igazgató, aki gyerekeit elvinné egy Charlie Chaplin filmet megnézni.

A szabad iskolák önkormányzati szervezeti formáját Neill az amerikai szociálpedagógustól, Homer Lane-től vette át, aki 1907 tavaszán lett a Farmington Hill-beli (Michigan) Arcambal Szövetség fiúotthonának vezetője. A szövetség egy farmot tartott fenn büntetett fiatalok számára, amit 1890-ben a filantróp Agnes Arcambal alapított. A mecénások Mrs. E.L. Ford és lánya voltak Detroitból, minek következtében a farmot nem hivatalosan Ford-köztársaságunk nevezték. Az önkormányzó „Fiatalok Köztársasága” ideált és szervezeti formát Lane vezette be, aki 1912-ig töltötte be a telep vezetői tisztségét. Egy nyilvánosan folyó vádaskodás miatt hagyta el a Köztársaságot, ami egy abortusz eset kapcsán pattant ki, és

soha nem nyert bizonyítást.

Neill 1916-ban ismerte meg Lane-t, aki négy évvel azelőtt érkezett Angliába. Itt egy új „Fiatalok Köztársasága” vezetője lett, amit Little Commonwealthnek neveztek és szintén fiatalok bűnelkövetőknek szántak. 1913-ban nyitotta meg kapuit Evershot falu közelében, Délnyugat-Anglia Dorset grófságában. A Little Commonwealth nevet egy írásból kölcsönözték (Of Domesticall Duties), amit a londoni prédikátor, William Gouge jelentetett meg 1622-ben. Ebben a műben a családot az élet iskolájának kis egységeként jellemzi. A család egy természetes testet képez, ahol az istenfélelemnek kell iránytűként szolgálnia.

A családi alapelv szerint, de istenfélelem nélkül szervezte meg Lane a Fiatalok Köztársaságát, amit koedukáltan indított. Három család állt rendelkezésére mintegy ötven gyereknek és fiatalnak, akik szabadon megválaszthatták, hogy kivel akarnak egy familiát alkotni. A családok magukért feleltek, fiúk és lányok együtt éltek, és az idősebbeknek gondoskodniuk kellett a fiatalabbakról. Csak az általuk felállított szabályok léteztek, a fiatalok maguk biztosították életvitelük fenntartását, és egy köztársaság polgárai voltak.

A Fiatalok Köztársaságát Neill egy lazább formában összekapcsolta az iskolai önkormányzat német koncepciójával, hogy egy olyan szabad önszerveződési formát hozzon létre, amely lemond a gyerekeket elnyomó bánásmódról.

- Csak aki, a gyerekeket olyanoknak veszi, amilyenek, az jöhet ki velük; vagyis az élhet velük együtt, lemondván a hagyományos nevelésről.
- szabad gyerekek „nem-nevelt” gyerekek, akik nem respektálnak semmit, sokat tanulnak és kérdeznek, miközben kifejlesztik a környezettel való kapcsolattartás különféle formáit anélkül, hogy bármilyen mesterséges etikettet követnének.

▪ „Röviden: tökéletes kis lurkók ők”

A jelenség, amit az amerikai iskolareformer Carleton Washburne 1926-ban „új iskolák az óvilágban” kifejezéssel illetett, vagyis az európai iskolareform -amit ő egy látogató körútja alkalmával személyesen is górcső alá vehetett- több szeletből tevődött össze. Az egyik szelet volt ezek közül Summerhill, jóllehet a kis északkelet-angliai iskola neve a 20-as évek közepén még sokáig nem volt olyan mágikus fogalom, mint manapság. Neill elsősorban mint publicista volt ismert. Amabel Williams-Ellis író 1924-ben a Spectator c. újságban az első öt „Dominie”(Iskolamester) könyvet így jellemezte: „épp annyira olvasmányos, mint amennyire vitatott”. A radikális nevelés más angol szerzői kevesebb vitát kavartak, jóllehet hasonló koncepcióval léptek fel, és egy Neillével összevethető gyakorlatot dolgoztak ki.

A két világháború közötti időszak nyilvános diszkusszióiban a gyermekközpontúságot teljesen más iskolákkal hozták kapcsolatba. Ezen iskolák egyikét Edward O’Neill vezette Lancashire-ban, Észak-Angliában. Az ő intézménye a nyilvánosság előtt „Az iskola könnyek nélkül” megjelöléssel vált ismertté. A projektoktatás és a munkán alapuló iskola elvei szerint tanított, szinte teljesen lemondva a tanmenetről és nagyon diákcentrikusan. O’Neill szintén közel állt a teozófiai mozgalomhoz, és csaknem harminc éven keresztül vezette iskoláját. Haladó módszerei mind a szülők, mind a helyi hatóságok támogatását élvezték, s soha nem kezelték azokat botránytémaként.

A radikális nevelésről folyó viták igen gyakran utaltak a Dartington Hall reformiskolára, amit William Curry vezetett. Az iskola része volt a Dartington Hall Tröszt-nek, egy szociális reformot bevezető ’telep-kísérletnek’, amit az agronómus és ’élet-reformer’ Leonhard Elmhirst alapított, és az amerikai filantróp, Dorothy Payne Whitney támogatott. Ők ketten 1920-ban házasodtak össze, majd az angol reformpedagógia egy valóban nagyszabású projektjét hozták

létre, vagyis nem egy olyan kicsiny iskolát, mint Summerhill.

A Dartington Hall Iskola 1926-ban, Délnyugat-Angliában nyílt meg. A tröszt Nevelési Bizottsága 1928-ban nyerte el végleges formáját, és több különböző kísérlet után 1931-ben választotta meg az első igazgatót, aki egy egységes, óvodától a felnőttképzésig kiterjedő intézményt vezetett. Szintén közismert volt a Tánc és Pantomim Iskola, ami 1933-ban jött létre olyan szaktekintély irányításával, mint Robert Laban, aki a modern kifejező tánc megalapítójának számított. Az első igazgató William Burnlee Curry volt, aki a harmincas évek legismertebb nevelésügyi publicistái közé tartozott. Curry 1957-ig volt iskolavezető. 1987-ben az intézmény anyagi problémák miatt bezárni kényszerült.

Neill egykori iskolája, a londoni King Alfred School szintén meghatározó szerepet töltött be az angol reformiskolákról kialakult felfogásban. Az iskolát egy- a koedukált nevelés mellett állást foglalo -szülőcsoport alapította Golders Greenben. 1901 és 1920 között, tehát abban az időszakban is, amikor Neill ott tanított, az iskolát John Russel vezette. Russel az iskola haladó profiljáért volt felelős. Megváltoztatta a tantervet, és 1904-ben –elsőként egy angol iskolában- megalapította a Diákok Parlamentjét. A parlamentáris eszmecsere, alapelvként, Summerhillben is megjelenik. De a King Alfred School Neill számára túlságosan 'iskolás' volt, egész egyszerűen nem találta elég radikálisnak. A vita elsősorban a vizsgák körül folyt, amelyeket Russel vezetett be.

Egy utolsó példa a sorban a Paul Roberts vezette iskola, Surreyben. Roberts volt 1928 szeptemberétől 1949-ig a privat Fresham Heights School igazgatója. Az iskolát a Fresham Heights Nevelési Szervezet finanszírozta, melyet 1925-ben alapítottak. Az anyagi eszközöket Edith Douglas-Hamilton, a Wills Tobacco örököse bocsájtotta rendelkezésre. Az iskola 1926-ban indult, a kezdetektől koedukáltan működött, s az első vezetői között szerepelt Beatrice Ensor. Az iskolában nem

voltak sem évfolyamok, sem osztályok, csupán csak műhelyek. Minden gyermek napjában csak két témát vagy tanegységet dolgozott fel; az állami oktatásban ismert szaktantárgyi rendszer és aszerinti órarend nem létezett. 1949-ben az iskola mintegy 200 diákot számlált.

Neill iskolaalapítása tehát akkor történt, amikor számos más, olyan kísérlet is napvilágot látott, amelyek kezdetektől nagy sajtóvisszhangot kaptak, s ugyanakkor olyan nevek fémjeleztek, amelyek az „új nevelés” törekvéseit Neillnél hatásosabban tudták kifejezésre juttatni. Az Új Nevelés Szövetség 1921-es konferenciáján Neill még nem volt más, mint egy liberális-anarchista outsider, aki a maga radikális és kompromisszumokat nem ismerő autoritás-kritikájával még a reformerek között sem szerzett magának sok barátot.

Summerhill mítosza már jóval az alapítása után jött létre. Neill túlélő-művésznék bizonyult, aki újra és újra képes volt arra a csodára, hogy csekély rendelkezésre álló anyagi eszközök mellett is fenntartsa iskoláját, miközben más – az övénél jóval sikeresebb- reformpedagógiai kísérletek zátonyra futottak. Legtöbbször pénzhiány volt az ok, alkalmanként hiányzott a kereslet is, néha a pedagógiai lelkesedés hagyott alább.

ismert publicista volt. *Szíveket, ne fejeket az iskolában!* (*Hearts not Heads in the School*) volt a címe annak a könyvének, amelyik 1945-ben jelent meg Londonban. Ez volt Neill tizenharmadik könyve. A többi cím is hasonlóan markánsra sikerült, mint például: *Az a borzalmas iskola* (*That Dreadful School*), *A problémás szülő* (*The Problem Parent*), vagy: *A problémás tanár* (*The Problem Teacher*). Ami a *Szíveket, ne fejeket...* művet megkülönbözteti a többitől, az a megjelenés időpontja.

Az 1944 őszen íródott könyv az „új nevelés”-t a második világháború utáni időszakra vázolta fel. Neill megértette, hogy a háború vége egyedülálló esély arra, hogy a nevelés –

nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt-teljesen újjászerveződjenek, hiszen csak így válhat majd alapjává egy szocialista társadalmi berendezkedésnek. A kapitalizmus folytatása – ahogy azt a bevezetőben olvashatjuk – továbbra is csupán a régi nevelést támogatná, a különbséget erősítené szegények és gazdagok között, mivel az iskolázás így társadalmi osztályok szerint történik: egy rétegnek minden, az összes többinek semmi esély nem adatik, ezért, ebben az értelemben reakciónak tekinthető.

Neill tisztában volt azzal is, hogy az esélyek pusztá államosítása, vagyis egy szocialista tervezet nem elegendő. A nevelésnek magának kell megváltoznia, mégpedig oly módon, hogy iskolás formáját levetkezi, és teljes mértékben a gyermekekre állítódik be. A szocialista iskolák is iskolák voltak, a szó szoros értelmében, melyek megpróbálták a tudást egy felületes úton-módon közvetíteni anélkül, hogy az egész embert figyelembe vették volna. Nem ástak egy probléma mélyére, hanem leszűkítették a nevelést a tantervre és az oktatásra, azaz éppenséggel szintén a fejeket szolgálták, nem a szíveket. A mai iskola fej-központúságának kritikája itt gyökerezik.

Alexander Neill nem csupán a tudományos közönségnek írt. Kritikája vád és leleplezés volt egy olyan rendszerrel szemben, amit abszurdnak és gyermekellenesnek ismert meg. Az iskolák hagyományos formájukban absztrakt képzési célokból indulnak ki, egész szerveződésüket ezekhez a célokhoz igazítják, miközben elhanyagolják a gyerekek valódi tapasztalatait. Ezért Neill felszólítása a háború utáni jövőre nézve: „A terveinkben ezért el kell feledkeznünk az iskolai tárgyokról, órarendekről és egyetlen nagy kérdést kell feltennünk: Mit tehetünk azért, hogy az emberek boldogabbak, munkájukban hatékonyabbak, jellemükben kiegyensúlyozottabbak és érzelmi életükben elégedettebbek legyenek?”

A történet tehát nem 1969-ben kezdődik, amikor is a német Rowohlt Kiadó Neill egyik írását zsebkönyv formátumban megjelenteti. Ennek a könyvnek keményfedeles változata már

1965-ben napvilágot látott, alig valamicske visszhanggal. A zsebkönyv verzió a következő címet viselte:

Az antiautoriter nevelés elmélete és gyakorlata: a summerhilli példa

Egy egész generáció pedagógiai szimbolikáját meghatározta ez a mű. Az „antiautoriter nevelés” egyaránt volt jelszó és változtatásra irányuló program, amihez a gyakorlati bizonyítékokat Neill iskolájának kellett szolgáltatnia, 45 évvel egy másik országban történt alapítása után. Az angol pedagógiában az „antiautoriter” kifejezés nem használatos, miközben Németországban „kultúrharcot” képviselt, s meglehetősen még mindig képvisel. Neill javaslata 'csupán' a következőket jelentette: nevelés teljes átalakítását, s a gyermek, valamint szükségleteinek középpontba állítását. Mindenféle pedagógiai tekintélyről le kellene mondani, a gyerekeket szabad lényeknek tekinteni, akik saját természetük szerint fejlődnek anélkül, hogy közben bármilyen autoritást igényelnének.

A könyv, mely ebből a témából született, 1969 decembere és 1971 márciusa között több mint példányban kelt el. Még mindig forgalomban van, eladásainak száma átlépte a milliós határt. Üzenetének vonzereje nem látszik csökkenni, már csak azért sem, mert az antiautoriter nevelés ismét közkedvelt vitatéma, ahogy az volt a '70-es évek elején is. Neill 1973-ben bekövetkezett halála után 35 évvel sem szűnt meg provokációként hatni. Egy szabad, feltétel nélküli nevelés gondolata, amely lemond a tekintélyről, és ami a gyermeket nem tekinti a pedagógiai hatalom tárgyának, nyilvánvalóan megmozgatja a szülőket, nevelőket. Még az akadémiai pedagógia is újra felfedezte magának a gyermekközpontúságot, mint teoretikus kérdést.

Német nyelvterületen Neill 1969-ig majdnem teljesen ismeretlen volt. A '20-as évekbeli kapcsolatok feledésbe merültek, a reformpedagógiai háló szakadozott, amikor is 1969-ben megjelent az idézett könyv. A kiadó a következőképpen mutatta be a szerzőt:

„ 1883. október 17-én született, Skóciában. Apja falusi iskolájába járt, Kingsmuirba. Ezt követően irodai kisegítőként dolgozott egy textilüzletben. Egyetemi tanulmányait M.A. (Master of Arts-bölcsész) és . (Master of Education-pedagógiai, tanári végzettség) fokozattal fejezte be. Állami iskolákban tanárként dolgozott. A nyilvános-többségi oktatási intézményekben szerzett tapasztalatai az elnyomó fegyelmezési rendszerről, szolgáltatták az ellenpontot és a háttérforradalmi pedagógiájához. 1921-ben alapította híres bentlakásos iskoláját, Summerhillt. Ugyanebben az évben részt vett a Dresden-Hellerauban alakuló nemzetközi iskola alapításában.”

A hatvanas évek végén a nyilvános oktatási intézményeket – többszörösen is – az elnyomó fegyelmezési rendszerrel tekintették egyenértékűnek. Ezt a „rendszer” egy revolucionista pedagógia volt hivatott legyőzni, amelynek gyakorlatát Summerhill példájából lehetett kiolvasni. Summerhill története mindenesetre ismeretlen volt, és az elkövetkező, viharos években sem keltett nagy érdeklődést, főképp nem az angol kontextusában tekintve. Neill személyisége sem történeti összefüggésekben tűnik fel, ehelyett egy karizmával bíró ember képe rajzolódik ki, aki egy „híres”, jóllehet valójában alig ismert internátust alapított.

A kiadó 1969-es leírása egyértelműen jól mutatja ezeket a történetbeli hézagokat. Alig valamelyik dátum megbízható; sok adat vagy rosszul, vagy lerövidítve jelent meg, bár pedagógiai forradalmi hatását mindez nem akadályozta az érvényesülésben. Azelőtt Neill csaknem feledésbe merült. Az *a borzalmas iskola* c. könyve 1950-ben jelent meg német fordításban, Zürichben anélkül, hogy bármilyen visszhangot kiváltott volna. Recenziók nem születtek, nagy érdeklődés ebben az időszakban nyilvánvalóan nem volt, s Summerhill nyoma gyorsan elveszni látszott. Mint ahogy az a Rowohlt Kiadó szerzőről szóló bemutatásából is jól kiviláglik, Neill neve Németországban 1969-ig ismeretlen maradt.

A.S Neill ugyan valóban apja falusi iskolájába járt, de soha nem volt irodai kiségitő vagy textilárus. Az iskolaidő végén, 14 évesen írnokoskodott egy gázórákat gyártó cégnél az Edinburgh melletti Leithben, mert szépen tudott írni. Ezt egy rövid szakképzés követte egy posztógyárban, amit kis idő után meg is szakított. 1899-ben néptanító lett apja iskolájában, majd 1903 és 1908 között különböző tanári állásokat töltött be, skóciai elemi iskolákban. Ezen helyszíneken ismerte meg mindazt, amit a könyv fülszövege „elnyomó fegyelmezési rendszernek” nevezett, mindazonáltal ez a rendszer utat nyitott egyéni próbálkozásoknak is, s egyáltalán nem volt minden színtéren egyformán represszív. 1908 októberében Neill Edinburghben kezdte meg egyetemi tanulmányait. Eleinte agrártudományt, azután angolt tanult, amiből 1912-ben bölcsész diplomát kapott. Pedagógiai végzettséget Neill sosem szerzett. 1914 októberében átvette a skóciai Gretna község nyilvános iskolájának vezetését. Itt elég nagy mozgástér adatott neki ahhoz, hogy reformokat vezethessen be az oktatásban és az iskolai életben. Ezekből a tapasztalatokból született meg első könyve, az *Egy iskolamester naplója (A Dominie's Log, 1915)*, mely nagy tetszést keltett. Neill revolucionista pedagógiájának tehát megvolt az eredete egy, nyilvános közoktatási intézményben, mint ahogy további fejlődése más forrásokból is táplálkozott. (Gondolunk itt, példának okáért, a privát King Alfred School-ra, ahová 1918-ban ment tanítani.)

Neill további útjának egy meghatározó állomásáról a Rowohlt Kiadó cikke nem tesz említést. Miután Neill a John Russellel való konfliktusa folytán a King Alfred School-t elhagyni kényszerült, 1921-ben a Londonban megjelenő *Az új korszak (The New Era)* szerkesztője lett. Így jutott el az első világháború utáni reformpedagógiai mozgalomhoz, illetve az „új nevelés” irányvonal fő képviselőihez. Egy másik forrást is említ a Kiadó, a dresden-hellerau-i Nemzetközi Iskolát, amit Neill 1921 decemberében alapított.

Az Új Nevelés Szövetség 1921 augusztusi konferenciáján tartott

előadása , mely a tekintély teljes megszüntetéséről szólt, egységes szenzációt keltett, mivel a Teozófiai Társaságban senki nem volt annyira radikális, olyan derűs és szemtelen, mint Neill, aki ebben az értékezésében fogalmazta meg programját. Ezután *Az új korszak* megbízásából Németországba utazott, hogy ott reformiskolákat látogasson meg. Ezek egyike volt az 1911-ben alapított Jaques-Dalcroze Iskola Dresden-Hellerauban, amit eredetileg tisztán – egy új ritmus-metodikára építő- zeneiskolának szántak.

Az első világháború után létrejött itt egy német reformpedagógiai iskola; Neill arra kapott megbízást hogy mellette egy nemzetközi intézményt hívjon életre. Így lett 37 évesen iskolaigazgató Németországban anélkül, hogy német tanítási engedéllyel rendelkezett volna. Ugyanakkor megtanulta a német reformpedagógia ideológiai konokságát egy kívülálló szemével kigúnyolni. Neill magával ragadóan számol be erről az időszakról *Egy iskolamester külföldön* című könyvében, ami 1923-ban jelent meg Londonban.

Hellerau volt az első- Letchworth mintájára készült- német kertvárosi telep, melyet 1909-ben a német bútorgyáros, Karl Schmidt-Hellerau alapított, Drezda északi városrészében. Az Új Hellerau Iskola 1920 Húsvétján, mint a ritmikus gimnasztikának szentelt oktatási intézmény nyílt meg. Neill 1921 decemberében kezdte meg munkáját az új iskola nemzetközi szárnyán, melyet profánul csak „külföldi részleg”-nek neveztek. Az Új Iskola a Dalcroze Iskola részét képezte, és szülői kezdeményezésre alakult. Neill „részlegéhez” diák tartozott, köztük 2 német és 4 angol tanítvánnyal. Az Új Iskola privát finanszírozásúként működött; alapítója, Carl Theil, korábban az Odenwaldschule tanára volt. Az ő alapelveivel ismerkedett meg Neill itt, Hellerauban. Az iskola 1926-ban, pénzhiány miatt bezárt.

Neill már 1923-ban elhagyta Helleraut, mikor is Szászországban egy kommunista puccs polgárháborúhoz hasonló helyzetet idézett elő. Az ottmaradt diákokkal az osztrák rosenau-i Sonntagberg Nemzetközi Iskolába települt át, majd 1924 júliusában

visszatért Angliába. Csak ekkor alakul meg Summerhill egy Lyme-Regis-beli birtokon, egy tengerparti városban, öt vonatorányira délkeleti irányban Londontól. Az iskola másik alapítója Lilian Neustätter volt, akit Neill 1927-ben vett feleségül. Még ugyanebben az évben átköltöztek Leistonba (Suffolk), megtartván a régi nevüket. Lilian ausztrál volt, az iskolát Summerhillnek hívták az ő ausztrál házának neve után. Neill maga azt állította, hogy az ő iskolája 1921-ben, Dresden-Hellerauban született meg.

De hogyan alakult ki maga a praxis? Az *Új Korszak* 1924-es évfolyamának ámban a következő hirdetés jelent meg:

„ A.S. Neill, az iskolamester hazahozta nemzetközi iskoláját, és Summerhill név alatt Lyme-Regis-ben telepedett le. Problémás gyermekekre specializálódott: olyan fiúkat és lányokat akar felvenni, akik más iskolákban nehezen kezelhetőnek, lustának, „lassú felfogásúnak”, antiszociálisnak bizonyultak. Vonakodik a kompromisszumos megoldásoktól. 'Itt az iskolám.'-mondja a szülőknek-'teljes szabadsággal a munkára vagy a játékokra. Fogadjátok ezt el vagy hagyjátok!'”

A hirdetésnek eleinte szerfelett kevés visszhangja volt, mindössze 5 gyermek volt jelen az indulásnál, ebből csak hárman fizettek tandíjat. Egy nagylelkű ausztrál mecénás támogatása nélkül Summerhill nem élte volna túl az 1924-es esztendőt, és a mítosz egyáltalán meg sem született volna. Az iskola 1927-ben költözött át a Suffolk grófságbeli Leistonba, ami Anglia keleti partján található. Az új diákok egyike volt az angol feminista író, Ethel Mannin lánya, Joan, aki néhány évet töltött Summerhillben. Az anya többször meglátogatta az iskolát, és benyomásait egy 1930-ban megjelent önéletrajzi esszégyűjteményben foglalta össze (*Confessions and Impressions*). Ez valószínűleg az első leírás az iskoláról, ami egy kívülálló tollából származik.

Kihangsúlyozódik a diákok szabadsága: mindenki jöhet-mehet, amikor csak akar, senki nem rója ezt fel nekik, minden gyerek

személyes szükségletei szerint tanulhat. Senki sincs arra kényszerítve, hogy a tanórákat látogassa: aki tanórán akar tanulni, szabadon dönthet efelől, aki nem így akar, az sincs kényszerítve a tanulásra. Senkit sem motiválnak mesterségesen, a gyerekek szabadsága az iskola alapja, minden didaktikai vagy metodikai tanári próbálkozás nem más, mint egy felkínált lehetőség, ami akár éveken keresztül kihasználatlanul maradhat (Ethel Mannin nyomán).

Az alapító karizmája itt is felértékelődik. Mannin így fogalmaz: „Summerhill Neillel egyenlő. Az ő személyiségének direkt megnyilvánulása.” Lilian Neustätterről nem tesz említést, jóllehet az iskola sikeréhez nyilvánvalóan ő is hozzájárult. Ugyanígy Eva Wood sem, akit Neill 1945-ben vett feleségül- része a legendának, amely kezdetektől csak Neillre koncentrál. A teljes „summerhilli asszociációs mező” az ő személyisége köré épült, amit aztán a kései hírnév még tovább idealizált, mivel az egykori kontextus, azaz a huszas-, harmincas évek radikális angol pedagógiai törekvései időközben feledésbe merültek, és Summerhill a teljesen szabad nevelés egyedüli valódi modelljeként kerülhetett piacra, és érvényesülhetett.

1934-ben az iskola 70 diákot számlált, akik közül 8 külföldről érkezett. A középpontban az aktív gyermek állt, kétségtelenül egy különös változatban.”Egy gyereknek aktívnak kell lennie, zajosnak, a felnőttvilág viselkedésre, tisztaságra, nyelvre és tulajdonra vonatkozó értékeitől mentesnek.”(Neill, 1934) . Az iskolai tapasztalatszerzésnek a gyermek valódi érdeklődéséhez kell igazodnia. Mindaz, ami az állami oktatásban megtanulható, szaktárgyak és könyvek, az kilencven százalékban időpazarlás. Ugyanakkor Summerhillben voltak tanórák és célzott felkészítés is az állami vizsgákra, amennyiben a fiatalok eziránt komoly érdeklődést mutattak.

Fontosabb volt azonban mindennél a szociális tapasztalatszerzés, és a közösség szabályainak megalkotása, ami demokratikusan történt.

„A demokrácia nálunk sokkal összetettebb, mint bármely más demokrácia... Az egész iskola szombat esténként találkozik. Minden diáknak és tanárnak egy szavazata van. A gyűlésvezetőt minden alkalommal kézfeltartással választjuk, s az ő feladata ezután rendet tartani.”(Neill, 1934)

A szabálysértések esetére egy bírálóbizottság működött. Mikor egyszer, próbaképpen diktatúrát vezettek be-miután az önkormányzást „haszontalannak és hanyagnak” titulálták- kitört a megbotránkozás vihara. A diákok gyorsan rádöbbsentek a szabadság értékére, s öt nappal később már vissza is állították az önkormányzati rendszert.

Rendes oktatásból a hét minden reggelén volt kínálat. Létezett egy órarend is a tanerőknek, akik a gyerekeket koruk, képességstruktúrájuk és érdeklődésük szerint felosztották. Az újonnan érkezett gyermekek többsége nem járt órákra. Nem létezett különleges tanítási metodika: „Nincs Montessori eszköztárunk vagy Dalton Plan-unk.”(Neill, 1934). A műhelyben és a fazekaskorongnál a gyerekek azt készítették, amit akartak. Esténként kiegészítő kurzusokat tartottak a diákok kívánsága szerint. Minden hétfőn, este 8-kor az egész iskola kivonult a helyi moziba, függetlenül attól, milyen filmet adtak. Vallásoktatás nem volt, éppily kevés politikai tárgyú, viszont az idősebb diákok között gyakoriak voltak a politikai viták.

A szexuális felvilágosítás -„őszintén az egész ügyről”(Neill, 1934)- szerves részét képezte az iskolai tapasztalatszerzésnek. „A szülőket megkértük, hogy itt működjenek együtt az iskolával, mivel álláspontunk összeegyeztethetetlen volt azokkal a hazugságokkal, amiket a vallásról és a szexualitásról korábban mondtak a gyerekeiknek.”

A fiatalabb, három és nyolc év közötti gyerekek olyan szülői házból érkeztek, amely szabad nevelést kívánt. Az idősebb gyerekek és fiatalok, akik már másik iskolából jöttek, gyakran

nehezen boldogultak a szabadsággal, s alkalomadtán akár antiszociális magatartást is mutattak. „Számolnunk kell azzal, hogy egy átlagosan elnyomott 12 évesnek, aki másik iskolából érkezik, három évre van szüksége ahhoz, hogy szociális lény váljék belőle, míg egy olyan gyermek, aki 4 évesen kerül ide, többé-kevésbé szociális a kezdetektől.”(Neill, 1934).

A „Summerhill” koncepció „eladására” 1960 után került sor. Az amerikai kiadó Harold Hart Neill korábbi könyveiből egy ügyesen összeszerkesztett kötetet állított össze, amihez egy akkoriban nagyon híres pszichoanalitikus Erich Fromm írt előszót. (magyarul megjelent a Summerhill kötetben utószóként) A könyv annak a polgári jogokért harcoló generációnak a számára készült, amely az amerikai egyetemista mozgalomból kelt életre. Hart könyvének a címe **„Summerhill: A gyerekevelés egy radikális megközelítése”** volt. A könyv 1960 novemberében jelent meg, és 1970-ig több mint kétmillió példányban fogyott el. A könyvsiker megismétlődött Németországban is. Mire az amerikai kiadás 1992-ben megújítására sor került, a példányszámok elérték a 4 milliót, amit nehéz egyszerűen egy a hatvanas évek végi hisztériának tulajdonítani.

1960-ban Neill 77 éves volt, és egy új generáció fedezte fel, akinek számára Neill a lehetetlen lehetségessé válását jelentette: a tekintélyellenes nevelését, amiről 1968 között olyan sokat írtak, amit egyesek dicsőítettek, míg mások pedagógiai horrornak tartottak.

Úgy tűnt, hogy az egész társadalmi rend lenne a vita tárgya, amikor valójában Neill csak egy hosszú kísérletet írt le, és ami az angol radikális nevelés gyakorlatában már sokféle helyen és alkalommal kipróbálásra került (Gribble 1998[1]; siehe auch Shotton 1993[2]), és aminek magva a gyerekek szabadsága, és nem elsődlegesen a tekintélyelvűséget kritizálja. Summerhill nem a német a második világháború után tekintélytraumáról szól.

Mindazt, amit a nemzetközi Summerhill vitában Neill-nek tulajdonítanak, Neill nem mondta, de az, amit mondani akart szinte nem került meghallásra. Neill tekintélykritikája egy pedagógiai kritika, amelynek célja a megértés nélküli iskola, a moralizáló szülők, nem egyszerűen a „tekintély”. Neill politikai nézeteiben szocialista célokat követett és nem volt anarchista. Ennek megfelelően Summerhill nem egy anarchikus telep. Sokkal inkább, mint az Homer Lane-nél is egy köztársaság, egy kis szabad állam, amely bizonyítani akarja, hogy a gyerekek képesek önmagukat kormányozni.

A gyerekek szabadsága az ötvenes években Angliában egy nyilvánosan vitatott téma volt, azóta, hogy 1954-ben William Golding a „Legyek ura” c. könyvét megjelentette. A regény leírja egy lakatlan szigetre felnőttek nélkül menekülő gyerekek fokozatos, végül drámaivá váló elrugaszkodását a civilizációtól. Az önszerveződés kudarcot vall. A nyilvánosság ebben a történetben Freud agresszió elméletének bizonyítékát látta, ami szerint kizárt, hogy szabad gyerekek képesek önmagukat kormányozni.

Neill ezért állandó védekezésre kényszerült azzal a nézettel szemben, amely azt állította, hogy a felnőttek irányítása/tekintélye nélkül a gyerekek elkallódnak. Neill ezzel szemben azt igyekezett bizonyítani, hogy Summerhillben a gyerekek a nekik adott szabadságot építő módon használják fel. A kísérlet (Summerhill) nem igazolta a velünk született agresszió elméletét, amivel az járt volna, hogy a gyerekek ebben a tragikus szituációban képtelenek a felnőttek nélkül önmagukat kormányozni.

Neill Homer Lane-től nem csupán az önkormányzat és a gyerekköztársaság elvét vette át, hanem azt is, hogy az érzelmeknek elsőbbsége van a gyerekek és a fiatalok nevelésében.

Neill számára Mária Montessori és Rudolf Steiner reformpedagógiai intézmények voltak. (Neill: Neill, Neill

Orange Peel –1982 208/). Elméleteik rögzítik a gyerekek természetét, és előre tudjuk, hogy mi lesz a nevelés végeredménye. A szabadság ezekben az elméletekben nem játszik központi szervező szerepet, sokkal inkább egy általuk meghatározott rendet alakítanak ki (számos központilag meghatározott szabállyal.) A rend előképét Montessori a lélekben Steiner a kozmoszban látja. Homer Lane a köztársaság (dinamikus) rendjéből indult ki, amely csak akkor valósítható meg, ha magában foglalja a szabadságot, mint alapkövetelményt. Az állami iskolák szabadságuktól megfosztottakat uralnak, valódi szabadság a nevelésben csak akkor lehetséges, ha a kényszereket a tanításban is mellőzzük. A társadalmi rendtől való szabadság nem lehetséges, de minden társas életet szabályozó törvény demokratikus úton megváltoztatható, amennyiben az elvesztette jelentőségét.

Szélsőséges esetben a szabadság olyan messze mehet, hogy a gyerek teljesen elutasít minden formális oktatást. Aki nem akar tanulni, annak nem kell az órákon részt vennie. Ebben a kérdésben döntő a következmények vizsgálata. Aki az iskolában nem tanul meg olvasni és írni, annak se kell negatív következményekkel számolnia, mert egyrészt egy jellem nem függ ettől, másrészt lehetséges a dolgot kompenzálni: Vagy valaki később megtanulja, amit elmulasztott, akkor, amikor erre egy valódi szükség mutatkozik, vagy felébred a vágy ezeket a dolgokat megtanulja. A másik lehetőség, hogy ezek a hátrányok semmilyen szerepet nem játszanak abban, hogy valaki az életét sikeresen élje le. Ha mindezeknek megfelelően pozitív példák fordulnak elő, és ezt a rizikót fel lehet vállalni, akkor elesik egy központi és újra és újra elővett ellenvetés Neill koncepciója ellen.²

De: Majdnem minden, ami hosszú idő óta Summerhillről ismert vagy Neill írásaiból lett kiemelve, vagy olyan megfigyelőktől származott, mint Ethal Mannin, akik a sikert akarták látni, és nem voltak függetlenek. Ugyancsak alapjaiban jóindulatúak a kritikus hangok is, mint például Ray Hemmingsé, aki matematika

tanár volt Summerhillben, és elsősorban a tradicionális tudásátadást kritizálta Summerhillben, de az önkormányzat mellett erősen kiállt. Számos társadalomkritikusnak volt azonban éppen ezzel kapcsolatban kifogása és Luise Bates Ames gyerekpszichológus bevallotta, hogy hogy öt Summerhill mindig feldühíti, mert Neill „annyira dogmatikus“. Csak fekete és fehér létezik számára. (Summerhill: Pro und Contra 1971, S. 57)

Létezik Summerhillel szemben egy elvi ellenvetés is: A gyerek természete Neill számára a nevelés alapja, de honnan tudja azt az ember, hogy mi az? Ha valaki – mint Neill – szerint nem lehet tudni, hogy kiből mi lesz, akkor akkor ugyanezen az alapon nem lehet tudni semmit „a gyerek természetéről“.

Neill a pszichoanalízisre támaszkodott, nem annyira Freud-re, mint inkább annak két a mesterrel szakító (kitaszított) tanítványára Wilhelm Stekelre, és leginkább Wilhelm Reich-re, akinek elméleteire Neill támaszkodott, és az ő kifejezéseiket használta, mint a „gyermeki természet, érzelmek, tudatalatti, és amelyekkel praxisát alátámasztotta. Ezekkel tudott általánosítani, minden gyerek természetét értve ez alatt, és az iskolákat, amelyekre a gyerekek aztán különféleképpen reagálnak.

Ezen teóriák igazsága minden egyéb megfontolás elé helyeződik, és így lehet Neill meggyőződve arról, hogy ő a gyerekek oldalán áll. Mindennek alapja a pszichoanalízis. A gyerekek belső élete úgy lesz bemutatva, hogy az ezen néha nyakatekert teóriákhoz igazodik, és minden eset egyedi és nincs lehetőség összehasonlításra. Ahogyan a pszichoanalitikusok is maguk számolnak be eseteikről (kizárva külső semleges megfigyelőket) úgy Neill eseteiről sem lehet más forrásunk, mit az ő megfigyelései és emlékei. Az ilyen fajta egyes esetékből azután indukcióval könnyen jutunk merész általánosítással egy olyan világba, amelyben csak nagy ellentétek, szélsőséges pólusok vannak. Így tudjuk az elméleteket is bizonyítani. A tapasztalatokat így nem lehet megkérdőjelezni.

Summerhill gyakorlata 1999-ig soha nem lett semleges megfigyelők által megvizsgálva. (Kivéve Bernstein 40-es évek végi kutatásait) Ami rendelkezésre áll az a 40-es évektől kezdődően felügyelői jelentések, amelyek vegyes képet mutatnak: néhány közülük szimpátiát mutat (pl. az 1949-es, amit Neill fel is vett a híres Summerhill kötetbe, és ami így magyarul is megjelent – a fordító), mások barátságtalanabbak voltak, és amik után mindig fenyegető volt, hogy bezárják az iskolát, hol a rossz higiéniai körülmények miatt, hol a hiányzó teljesítmények miatt. Végül a hatóságok mégis elfogadták Summerhill létezését, már csak azért is, nemzetközileg tekintélye van az iskolának, és bezárása az egész világ tiltakozását vonta volna maga után. Miután Angliában és Walesben az 1988-as Education Reform Act bevezette az iskolákban az egységes követelményrendszert (központi tanterv) ez a beállítódás megváltozott. 1999 márciusában az angol iskolaértékelő-ügynökség OFSTED egy megsemmisítő jelentést tett közzé az iskola minőségéről, amely a rögtöni bezárást helyezte kilátásba. Ebben az időben 59 gyerek látogatta az iskolát közülük 40-en külföldről. Az OFSTED jelentés abban a mondatban csúcsosodott ki, hogy a tanulók tanulmányi előmenetele komolyan veszélyeztetett, mert elsodródnak „into confusing educational freedom with the negative right not to be taught.” (a megtévesztő tanítástól való szabadság hatására) Ez volt a túske, a szabadság, hogy lehet nem részt venni az órákon, a nélkül, hogy ennek következményei lennének

Egy független utólagos vizsgálat, amelyet egy 8 főből álló csoport 1999 végén és 2000 elején végzett el, egy egész más eredményre jutott: Ellentétben az angol állami iskolákkal megállapította, hogy a tanulók itt nagyon elégedettek az iskolával, hogy az akadémikus teljesítmények jelentősek, hogy a tanulók sokáig megmaradnak, hogy a személyiségfejlődés jó. Azt is megállapították, hogy mindez kapcsolatban van az iskola filozófiájával (programjával): „Meg kell jegyezzük, hogy az iskola oktatásfilozófiája egészében tiszteletreméltó” ()

Az iskolát nem zárták be. 2007-ben 78 tanulója volt, közülük 75 bentlakó. Az éves iskolapénz a szülők anyagi helyzetét is figyelembe veszi. A bejárók 3087 és 7386 £ között, az internátusban élők £ és £ között fizetnek. Összehasonlításképpen: A legöregebb angol „új” iskolában Abbotsholme-ban egy év 24000 £-ba kerül (190 nap). Más iskolák, mint pl. Bedales még drágábbak.

Az angol iskola-felügyelet utolsó 2007-es jelentése megállapította, hogy az iskola összhangban saját filozófiájával egy megfelelő iskolai képzést nyújt. (OFSTED 2007)[4]

A felügyelet egy négyfokú skálával dolgozik:

- kiváló (outsanding)
- jó (good)
- kielégítő (satisfactory)
- nem megfelelő (inadequate)
- Az iskolák nagy többsége a 2-3 fokozaton helyezkedik el. Ez az összesítő fokozat több részjegyből kerül összesítésre:

„Summerhill egy kielégítő minőségű oktatást nyújt a tanulóinak.”

A tanulók megfelelően tanulnak és kielégítően haladnak, mert az iskola filozófiájának megfelelően, hatékonyan kapnak lehetőséget kurzusokhoz kapcsolódni, és mert a tanterv (curriculum) kielégítő és megfelel igényeiknek.

Jó minőségű tanítás jó haladást biztosít az órákon és kielégítő haladást a tanulásban az órákon kívül.

A tanulók személyiségfejlődése, beleértve spirituális, morális, társas és kulturális fejlődésüket kiváló.

Viselkedésük jó, elsősorban annak következményeképp, hogy jó minőségben gondoskodnak róluk, támogatják őket.”

Mindez mutatja, hogy „A Summerhill elv” még a „rég” iskola feltámadása ellenére is kivívta a hatóságok elismerését !

Fordította: Járainé Felvidéki Szilvia és Fóti Péter

(A dolgozatban szereplő számtalan lábjegyzet fordításától eltekintettünk)